

משטרה במדינה יהודית ריבונית

בעידן המודרני

הרב אליעזר חיים שנוולד

ראשי פרקים:

א. הקדמה

ב. מצווה מן התורה למנות שוטרים

ג. שיטת הרמב"ם במצוות מינוי שוטרים

ד. המשטרה במדינה ריבונית מתוקנת

ה. אתגרים וציפיות

א. הקדמה

הפרויקט מאמינים במשטרה מתקדם ועוד מעט מתחיל מחזור רביעי את הקורס. יש משמעות רבה להמשכיות ולתחילת המחזור הרביעי, מצד אחד הוא מראה שלא מדובר ברעיון חד פעמי, ומצד שני עדיין מדובר על משהו חדש, שהראשונים הנחשונים שותפים לעיצובו. מטבע הדברים הראשונים נתקלים בבעיות שעדיין לא באו על פתרונן, ובזכותם הבעיות מועלות לדיון ופתרון סולל את הדרך לבאים אחריהם.

אנו רואים כאן שני וקטורים שנעים בכיוונים הפוכים. וקטור אחד, שפונה אל העבר, לימי הזוהר של עם ישראל. שבו ללא ספק הייתה מערכת של משטרה שקיימה את ביטחון הפנים, ובה התקיים הציווי "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך", והווקטור השני כלפי העתיד, לאתגרים המיוחדים של משטרה במדינה ריבונית

מודרנית, שמאותגרת כל הזמן בדברים מתחדשים, ובעולם טכנולוגי מתפתח שמציב כיווני התפתחות מרתקים. ברצוני להתייחס לכמה היבטים משמעותיים של השתלבות בני תורה במשטרה, בתפקידי שיטור ופיקוד. הדברים מוקדשים באהבה רבה לשוטרים ולרבותיהם ה"מאמינים במשטרה".

ב. מצווה מן התורה למנות שוטרים

הציווי למנות שוטרים כבר מוזכר בתורה בשני הקשרים. ההקשר הראשון: מינוי שוטרים המפקחים על המחנה שיוצא למלחמה, ובו לא נעסוק כאן. ההקשר השני שנוגע אלינו, הוא במצוות מינוי השופטים והשוטרים המוזכר בתורה (דברים טז יח):

” שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך אשר ד’ אלוהיך נותן לך לשבטיך ושפטו את העם משפט צדק”

רש"י מפרש שם:

שופטים ושוטרים - שופטים דיינים הפוסקים את הדין: ושוטרים - הרודין את העם אחר מצוותם שמכין וכופתין במקל וברצועה עד שיקבל עליו את דין השופט.

וב"דעת זקנים מבעלי התוספות" (על דברים שם):

שופטים ושוטרים - שופטים לדון שוטרים לכוף בעלי דינין לקיים עליהם את הדין וכן הוא אומר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו. ויואב בן צרויה על הצבא מה ענין זה לזה אבל דוד עושה הדין ויואב מכריח לקיים גזרת הדין.

הגמרא לומדת מהפסוקים שיש מצוות עשה מן התורה למנות שוטרים (סנהדרין טז, ב):

תנו רבנן: מנין שמעמידין שופטים לישראל? תלמוד לומר (דברים ט"ז) שופטים תתן. שופטים לישראל מנין? תלמוד לומר שופטים תתן!

רש"י שם מפרש מיהם השופטים שיש להעמיד:

שופטים - גוללירים חובטין במקלות על פי השופטים לכל מי שאינו שומע:

מדברי רש"י ניתן להבין לכאורה שמינוי השופטים והשופטים הוא מטבע אחת בעלת שני צדדים, השופטים הם אלה הפוסקים את הדין והשופרים הם אלה שמוציאים אותו לפועל.

אולם המאירי שם מבאר שהשופרים עוסקים גם בפיקוח ובבקרה, ובחקירת עבירות על חוק התורה, והבאת העבריינים לדין (בית הבחירה סנהדרין שם):

כשם שמצוה מן התורה למנות שופטים בכל ערי ארץ ישראל סנהדרי גדולה במקדש וסנהדרי קטנה בכל עיר שיש בה מאה ועשרים איש ובית דין של שלשה בכל עיר שאין בה מאה ועשרים איש כך מצוה למנות עמהם בכל מקום שופרים, והם בעלי מקל ורצועה שחובטין את המסרב במקלות על פי השופטים. ומחזרין בעיר ומפשפשים במעשי העם ומביאין את דבתם לפני בית דין והם דנין את האדם כפי הראוי.

לפי דברי הגמרא והמפרשים על התורה, התפקיד של השופרים מוגבל ביחס למשימות המשטרה בזמננו, הוא חלק ממערכת של אכיפת החוק והמשפט ופחות כמערכת שמירה על הסדר הציבורי ושלום הציבור והגנה על האזרח מפני פשיעה.

ג. שיטת הרמב"ם במצוות מינוי שופרים

המעין ברמב"ם ימצא שהוא אינו מונה את מצוות מינוי השופרים כמצווה בפני עצמה אלא כחלק ממצוות הדיינים (סהמ"צ עשה קעו):

היא שצונו למנות שופטים ושופרים שיכריחו לעשות מצות התורה ויחזירו את הנוטים מדרך האמת אליה על כרחם ויצוו לעשות טוב ויזהירו מהרע ויעמידו הגדרים על העובר עד שלא יהיו מצות התורה ואזהרותיה צריכות

לאמונת כל איש וכו'... וכן ימנו שוטרים ונוגשים בעם יסבבו בשוקין
וברחובות ויביטו עניני העם בעסקיהם עד שלא יעשו עול ואפילו בדבר מועט
וכו'.. ואינה מצוה לפי שעה אבל הוא ראוי ומחוייב לדורי דורות וכו'.

וכן פוסק הרמב"ם ב"יד החזקה" (הלכות סנהדרין פרק א א) :

מצות עשה של תורה למנות שופטים ושוטרים בכל מדינה ומדינה ובכל פלך
ופלך שנאמר: "שופטים ושוטרים תיתן לך בכל שעריך", שופטים אלו
הדיינים הקבועין בבית דין ובעלי דינין באים לפניהם. שוטרים אלו בעלי
מקל ורצועה והם עומדים לפני הדיינין המסבבין בשווקים וברחובות ועל
החנויות לתקן השערים והמדות ולהכות כל מעוות וכל מעשיהם ע"פ
הדיינים וכל שיראו בו עוות דבר מביאין אותו לבית דין ודינין אותו כפי
רשעו.

ברמב"ם משימות השוטרים כוללות - בנוסף לאכיפת המשפט - הוצאה לפועל של
פסיקת הדיינים וגם סיור ואיתור מוקדי פשיעה על חוק התורה.

לפי זה שיטת הרמב"ם היא שמצוות מינוי השוטרים היא חלק ממצוות מינוי
הדיינים, לכן אין זו מצווה שעומדת בפני עצמה. דהיינו הדיינים פוסקים את הדין
והשוטרים הם האוכפים אותו. ואלמלא השוטרים אוכפים את הדין פסיקת הדיינין
אין לה תוקף, על כן הם רק חלק ממצוות מינוי הדיינים ולא מצווה בפני עצמה. דבר
זה מובא גם במדרש (תנחומא שופטים ב ב) :

שופטים ושוטרים שופטים אלו הדיינים שוטרים אלו הפרנסים שמנהיגין את
העדה רבי אלעזר אומר אם אין שוטר אין שופט כיצד כיון שנתחייב אדם
בבית דין לחבירו אם אין שוטר שיוציא ממנו כיון שפורש מן הדיין אין
ספיקה ביד הדיין לעשות לו כלום אלא אם כן מוסרו ביד השוטר והשוטר
מוציא ממנו אמר רבי אלעזר בן פדת אלמלא סיטנו של יואב לא היה דוד

יכול לעשות הדין וכן הוא אומר (ד"ה א יח) וימלך דוד על כל ישראל ויהי עושה משפט וצדקה לכל עמו ויואב בן צרויה על הצבא וכי דוד ויואב שופטים כאחד אלא כל מי שאינו שומע לדין מוסרין אותו ביד יואב ומוציא ממנו בעל כרחו וכן איוב אומר אב אנכי לאביונים וריב לא ידעתי אחקרהו ואשברה מתלעות וגו' (איוב כט).

כך גם מבאר מצווה זו בעל ספר החינוך, בהקשר לשיטת הרמב"ן (מצווה ז):
וזה שאמרתי שהרמב"ן זכרונו לברכה ימנה כל הנפרטים בשמם אחד אחד מצווה בפני עצמה, דוקא כשהם חלוקים בענין כמו שכתבנו, כגון שאור ודבש, אתנן ומחיר, אבל במקום שהענין אחד אף על פי שנפרטין בשמות חלוקים לא נמנה זה כי אם מצווה אחת, כגון כל הבכור אשר יולד בבקרך ובצאנך [דברים ט"ו, י"ט], שאין זה אלא צואה אחת להקדיש כל בכור, והפרט אינו אלא ביאור. וכו'... וכן שופטים ושוטרים [דברים ט"ז, י"ה] שאין זה אלא שנעשה דין על פי אנשים אלה, וצואה אחת היא. וכו'...

גם הטור פוסק כרמב"ם בעניין זה (חו"מ א א).

לאור הזיקה שבין מצוות מינוי השופטים ומינוי השוטרים, נמצא שחיוכם תלוי זה בזה וכשאין שופטים גם אין מצווה למנות שוטרים, כך מדייק הרע"ב (פירוש הרע"ב דברים טז יח):

שופטים דיינין הפוסקין את הדין ושטרין ממונין אחר מצותן וכולי קשה למה הוצרך לפרש כן אטו איני יודע פתרון מלות הנ"ל וי"ל משום דכתיב לעיל בפרשת הדברים: "ואתן אותם ראשים עליכם וכו' ושוטרים לשבטיכם" הייתי אומר שאם לא ימצאו שופטים שישים השוטרים לפחות, כדכתיב התם: "ושוטרים לשבטיכם", ולא הזכיר שופטים כלל, לכך כתב בכאן בפ"י שניהם, לומר שמעכבין השוטרים, כי השוטרים אינם אלא ממונין אחר מצוותן של

דיינים, ואם לא ימצאו השופטים שפוסקים את הדין מה צורך למנות השוטרים. וכו'. עיי"ש.

מסקנה זו קשורה גם לברור שעורך ה"מזרחי" (על דברים טז יח), על שיטות הראשונים שבארו את מקור הסמכות של השוטרים, האם הם בעלי הסמכות ובלעדיהם אין כל לשופטים או שאין להם סמכות משל עצמם והם:

שופטים ושוטרים הרודין את העם אחר מצותן במקל וברצועה. עד שיקבל עליו דין השופט. יש אומרים, שהשוטרים "הם המושלים, מגזרת 'משטרו בארץ'". והם אשר בידם הכח והממשלה, להוציא לאור משפט השופטים, ובזולתם, אין לשופטים שום כח ושום ממשלה על בעלי הריב כלל, אלא להורות את הדין בלבד. ואחרי הוראתם את הדין, אז השוטרים, הם שבידם הכח והממשלה, להכות ולרדות את החייב לקבל עליו את הדין. ופירוש "אחר מצותן" אחר הוראתם, כי הם, אין להם כח לצוות רק להורות. אבל הרמב"ם ז"ל כתב, "שוטרים אלו בעלי מקל ורצועה, והם עומדים לפני הדיינים, המסבכים בשווקים ובחנויות, לתקן השערים והמדות ולתקן כל מעוות וכל מעשיהם על פי הדיינין". וכן כתב גם הטור בחושן המשפט, "שוטרים הם בעלי מקל ורצועה, העומדים לפני הדיינים, לרדות על פי הדיינים". משמע שהשוטרים הם הנערים העומדים לפני הדיינים, לצוות אותן להכות ולרדות את המעוותים, על פי מצות הדיינים, שכל הממשלה והכח הוא לשופטים בלבד, ולשוטרים אין להם שום כח ושום ממשלה מעצמם, אלא מצואת השופטים. (ובקוראו) [ונקראו] "שוטרים" מענין ממשלה, אף על פי שאין להם שום ממשלה מעצמם, כמו, "ויכו שוטרי בני ישראל אשר שמו עליהם נוגשי פרעה", שפירושו שוטרים על ישראל, אף כאן נקראו שוטרים, מפני הממשלה שיש להם על אותם שנתחייבו בבית דין להכותם ולרדותם עד שיקבלו עליהם את הדין, וכן על שאר העם, לתקן

השערים והמדות שלהם, על פי הדיינים. וזהו המובן מפירוש רש"י ז"ל ממה שאמר, "הרודין אחר מצותן", ולא אמר אחר הוראתן. וכו'.

ד. המשטרה במדינה ריבונית מודרנית מתוקנת

הציוויים בתורה על מינוי השופטים והשוטרים, "בכל שעריך", מכוונים בין על מינוי מערכת מקומית שבכל עיר ועיר (רמב"ם לעיל), וכן על הגוף של המדינה. במקרים מסויימים יש לכל יחיד אוטונומיה לעשות דין לעצמו ("עביד איניש דינא לנפשיה" ודין "כל דאלים גבר" לחלק מהראשונים, ואכמ"ל).

לעומת זאת במדינה ריבונית מודרנית המשטרה היא בראש ובראשונה גוף ממלכתי, המייצג את הריבון, הממשלה, וממשת את מדיניותה כלפי אזרחי המדינה, לטובת אזרחי המדינה.

במדינה ריבונית אין איש יכול לעשות דין לעצמו. ומאידך המשטרה, כזרוע ארוכה של השלטון המרכזי צריכה לעסוק בשמירה על הביטחון האישי של האזרחים, למנוע פשיעה ואלמות ולשמור על הסדר הציבורי. גם במדינה ריבונית יש צורך במשטרה שתאכופ את חוקי השלטון ותוציא לפועל את פסיקות הדין של בתי המשפט.

לפי דעת חלק מהמפרשים גם היבט זה של משימת המשטרה במדינה ריבונית לשמור על הסדר הציבורי, ולהבטיח את ההתנהלות התקינה של המדינה על פי מדיניות הממשלה, כלול בציווי למנות שופטים ושוטרים, כך כותב הספורנו (עה"ת דברים טז יח):

שופטים ושוטרים. אחר המצות לההמון צוה עניני מנהיגיו והם המלכ"י והשופטים והכהנים והנביאים אשר בתקונם יתוקן ענין ההמון ובקלקולם יקולקל כמו שהעיר הנביא באמרו (צפניה ג ג): "שריה בקרבה אריות שואגים שופטיה זאבי ערב לא גרמו לבקר, נביאיה פוחזים אנשי בוגדות כהניה חללו קדש חמסו תורה".

פירוש זה מתיישב עם המשמעות של המילה "שוטר" כפי שכותב הרד"ק (ספר השורשים לרד"ק, אות השין, ערך שוטר):

שוטר. שוטר ומושל (משלי ו, ז), שופטים ושוטרים (דברים יז, יח), ושוטרים לשבטיכם (שם א, טו), ידוע. ומזה אם תשים משטרו בארץ (איוב לח, לג), כמו ממשלתו.

(וראה גם באבן עזרא דברים טז יח, ובפרי מגדים על או"ח - משבצות זהב - סימן תרד).

גם ההיבט של הביטחון האישי ומניעת פשיעה של השלטון המרכזי הריבוני עמד לנגד עיניהם של חכמינו (אבות ג ב):

רבי חנינא סגן הכהנים אומר, הוי מתפלל בשלומה של מלכות, שאלמלא מוראה, איש את רעהו חיים בלעו.

הברטנורא שם מפרש :

חיים בלעו - דכתיב (חבקוק א) ותעשה אדם כדגי הים - מה דגים שבים כל הגדול מחבירו בולע את חבירו. אף בני אדם אלמלא מוראה של מלכות כל הגדול מחבירו בולע את חבירו.

לעניין זה המשטרה היא הזרוע הארוכה של השלטון המרכזי.

ה. אתגרים וציפיות

לאחר קום המדינה, הוקמה מחדש מערכת משטרתית יהודית, כבכל מדינה מתוקנת, המערכת המשטרתית הזו הייתה צריכה להתקיים בכל ימות השבוע לאורך כל ימות השנה, כדי לשמור על ביטחונם וזכותם של יושבי הארץ מפני אירועי פשיעה מסוגים שונים. בתחילת הדרך היו דברים שלא תאמו את הדרישות ההלכתיות.

כבר בשנותיה הראשונות של המדינה עסקו גדולי הרבנים באתגרים ההלכתיים שיש בפעילויותיה של המשטרה. התקיים דיון לגבי סוגיות הלכתיות של ביטחון פנים, איך

מתייחסים לנושא של ביטחון הפנים שבמאפיינים רבים הוא שונה מגדר של מלחמה, בעיקר אלה שיש לעשותם בשבתות ובימים טובים, מול עבירות רכוש, כשאינן פיקוח נפש, וכו'.

העניינים המוכרים שביניהם נכתבו על ידי הרב הראשי לישראל דאז הרב הרצוג זצ"ל ("על דרכי שמירת הבטחון הפנימי (המשטרה) במדינה, בשבת ויו"ט" בשו"ת היכל יצחק אורח חיים סימן לב - שבט תשי"ב) ואליהם התייחסו גם הרב ולנדינברג (שו"ת ציץ אליעזר חלק ד סימן ד תמוז תשי"ב) וכן הרב שאול ישראלי זצ"ל (במאמר שהופיע אחר כך בספרו עמוד הימיני סימן י"ז ובקובץ התורה והמדינה)

בהקשר לכך יש לציין את פעלו של מכון צומת בעניין. כבר בגליונו הראשון של קובץ תחומין (שנת תש"ס) התפרסם מאמרו של ר' דוד נתיב "עבודת המשטרה לאור מקורות היהדות" ומאמרו של הרב מנחם סליי "לדמותו של השוטר במשך הדורות". הרב ישראל רוזן יבדלח"א והרב אורי דסברג ז"ל כתבו קונטרס שלם: "השבת במשטרה".

ובכרך ל"א משנת תשע"א: מאמרו של הרב מרדכי אליהו זצ"ל "חקירות משטרתיות בשבת". ומאמרו המיוחד של הרב ד"ר איתמר ורהפטיג שעוסק בהיבט הלכתי אחר של משימות המשטרה "בא במחתרת - שוטר מול פורץ".

המשמעות המיידית של פתיחת "מאמינים במשטרה" עם המסלול המיוחד הוא פתיחת בית מדרש חי, שיעסוק בסוגיות אלה באופן סדור ויתמודד עם החידושים שיש כל הזמן בתחום. בית המדרש ימקד את פוסקי הדור בשאלות שעולות חדשים לבקרים ויבקש מענה.

הקמת בית מדרש תאיץ תהליכים בתחומים שונים של התאמת פעילות ביטחון הפנים להלכה ותפתח את הדלת לשוטר ולקצין המשטרה הדתי.

יש בכך גם משמעות אמונית משום שתורתנו היא תורת חיים שאמורה להנחות אותנו בכל התחומים הפרטיים והכלליים, וכל זמן שיש תחום שבו אין אפשרות לתורה להנחות את החיים, יש בכך מיעוט של קידוש השם.

וכן משמעות נוספת, שבכך הפעילות של המשטרה מצטרפת לעוד תחומים נוספים במדינה שמתאימים את עצמם למאפיינים התרבותיים היחודיים של העם היהודי, שהיו קיימים מיני קדם.

המבחנים ה"גדולים" של "מאמינים במשטרה", יהיו דווקא בתחומים ה"קטנים" לכאורה! של עצם הפעילות המשטרתית, של הבאת רוח חדשה ורעננה לשורות, של שוטרים הבאים מתוך אידיאל ומתייחסים לעבודתם בחרדת קודש. המבחן ה"גדול" יהיה האם השוטר הזה מבצע את משימתו ביתר יסודיות, ושומר על מוטיבציה גבוהה למרות השחיקה במשך השנים. המבחן יהיה במוסר העבודה העצמי של השוטר, ובכך שלא יתפתה לנצל את השררה שניתנת לו לדברים זרים. המבחן יהיה גם בשפה המבצעית, האם היא תהיה שפה נקייה, צנועה מכובדת ומכבדת.

אין ספק שלנגד עינינו מתקיימת הנבואה (ישעיה א כו-כו): "ואשיבה שופטיך כבראשונה ויועצך כבתחילה, אחרי כן יקרא לך עיר הצדק קריה נאמנה. ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה".

וביחד עם "ואשיבה שופטיך", של מינוי השופטים, תשוב להתקיים מצוות השוטרים שהיא הצד השני של אותה מטבע. אשרינו.